

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลุดพลัง
และยังประโยชน์ (Active and Productive Aging) สำหรับประเทศไทย

ในปัจจุบันจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ประชากรของประเทศไทย กำลังอยู่ในภาวะการสูงวัย อันจะมีผลต่อสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง “การพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลุดพลังและยังประโยชน์ (Active and Productive Aging) สำหรับประเทศไทย” จึงเป็นยุทธศาสตร์การวิจัยราย ประเด็นที่ให้ความสำคัญกับภาวะพลุดพลังและยังประโยชน์ของผู้สูงอายุ และมุ่งเน้นใช้เป็นกรอบในการ ดำเนินการวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ และใช้เป็นทิศทางในการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อเสนอการวิจัยของ หน่วยงานภาครัฐที่เสนอของบประมาณมุ่งเป้า โดยให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศบนพื้นฐานปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง และนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) และฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ เพื่อเป็นการบูรณาการด้านการวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ในการแก้ไข และการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่าง สมดุลและยั่งยืน

การสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะ พลุดพลังให้กับประเทศไทย เป็นวิสัยทัศน์ซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนโดยพันธกิจที่สำคัญ ได้แก่ การ สนับสนุนองค์การวิจัยเพื่อการสร้างองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในเชิงลึกและนวัตกรรม ในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวกับ สังคมสูงวัย และสนับสนุนภาคีวิจัยสหสาขาและพหุองค์การในงานวิจัยเชิงบูรณาการและแบบองค์รวมกับสังคม ทุกกลุ่มวัย รวมทั้งสนับสนุนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับสังคมสูงวัยในการพัฒนาศักยภาพให้เกิด ภาวะพลุดพลัง เพื่อให้มีผลวิจัยที่สามารถนำไปใช้ในระดับชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ภายใต้พันธกิจดังกล่าว มี ยุทธศาสตร์การวิจัยที่มุ่งให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี มีสุขภาวะที่ดี และมี หลักประกันรายได้ที่มั่นคงได้ด้วย การวิจัยที่จะพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้กับผู้สูงอายุทั้งทางกายและทางใจ อาทิ การสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุในการปกป้องตนเองจากภัยรอบด้าน การส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อ ผู้สูงอายุในสังคมไทย การออกแบบที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่าง ๆ การ พัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้เอื้อต่อการเข้าถึงบริการแก่ผู้สูงอายุ และการสร้างบริการดูแลผู้สูงอายุครบ วงจร รวมทั้งการวิจัยที่จะเสริมสร้างศักยภาพให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ อาทิ การส่งเสริมให้มีการจ้าง งานผู้สูงอายุที่เหมาะสม การบริหารจัดการโครงการเงินออมต่างๆ การพัฒนาระบบบำนาญให้มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และเป็นธรรม รวมทั้งการวางระบบการเงินของผู้สูงอายุเพื่อให้ปลอดภัยทั้งฝ่ายผู้ให้และผู้รับบริการ รวมทั้งประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม การวิจัยด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลุดพลังและยัง ประโยชน์ (Active and Productive Aging) สำหรับประเทศไทย จะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในการ ให้ความสำคัญกับนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อกระตุ้นให้กระทรวง กรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียม ความพร้อมในการดำเนินตามนโยบาย พร้อมทั้งให้การสนับสนุนด้านงบประมาณการวิจัยให้เพียงพอ ซึ่งจะทำ ให้ผลการวิจัยมีคุณภาพสามารถนำไปใช้ได้จริง

ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพหุพลัง และยังประโยชน์ (Active and Productive Aging) สำหรับประเทศไทย

๑. ความเป็นมาและเหตุผล

๑.๑ ความเป็นมาของงานวิจัยด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพหุพลังและ ยังประโยชน์สำหรับประเทศไทย

ในปี ๒๕๕๖ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ได้ประกาศกรอบการวิจัยรายประเด็นด้านสังคมสูงวัยและสังคมสูงอายุ ซึ่งประกอบด้วยประเด็นยุทธศาสตร์และประเด็นวิจัย ๓ ยุทธศาสตร์ คือ ๑) การวิจัยสังคมผู้สูงอายุด้านการศึกษา ประกอบด้วยประเด็นวิจัย ๒ ประเด็นย่อย คือ (ก) ระบบการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในสังคมสูงอายุ และ (ข) การให้ข้อมูล ความรู้ และสื่อสารเพื่อลด “วัยาคติ” (ทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ) ในสังคม ๒) การทำงานของสังคมสูงอายุ ประกอบด้วยประเด็นวิจัยย่อย ๒ ประเด็นย่อย คือ (ก) การสนับสนุนของสังคมสูงอายุที่มีต่อเศรษฐกิจ และ (ข) การพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของสังคมสูงอายุ และ ๓) การบริหารจัดการการวิจัยและระบบข้อมูลสังคมสูงอายุนระดับชาติ ประกอบด้วยประเด็นวิจัย ๔ ประเด็นย่อย คือ (ก) ระบบบริหารจัดการการวิจัยด้านสังคมสูงอายุของประเทศ (ข) การพัฒนาระบบข้อมูลสังคมสูงอายุนระดับชาติให้มีประสิทธิภาพ เชื่อมโยง และนำสู่การใช้ประโยชน์ (ค) การพัฒนาฐานข้อมูลสังคมสูงอายุและการคาดประมาณประชากรสูงอายุ และ (ง) การพัฒนานักวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญและมีความสนใจในการวิจัยด้านผู้สูงอายุ และสังคมสูงอายุ จากกรอบการวิจัยรายประเด็นดังกล่าวจะเห็นว่ายังเป็นการวิจัยเกี่ยวกับสังคมสูงวัยในบริบทที่กว้างขวาง ซึ่งยังมีได้มีการระบุเกณฑ์อายุของสังคมสูงวัยไว้อย่างสอดคล้องกับความเป็นอยู่ของประเทศไทย

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) ได้ให้ความหมายผู้สูงวัยว่า ผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปี ขึ้นไป และ WHO ได้ให้ความหมายของภาวะพหุพลังไว้ว่า คือ “กระบวนการแสวงหาโอกาสที่เหมาะสม ที่จะทำให้เกิดสุขภาวะและความสามารถในการมีส่วนร่วม และความมั่นคง เพื่อที่จะทำให้ปัจเจกชนหรือกลุ่มประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีเมื่อมีอายุสูงขึ้น”^๑ ความหมายโดยนัยคือ บุคคลหรือกลุ่มประชากรที่มีภาวะพหุพลังนั้น เป็นผู้ที่มีความสามารถพึ่งพาตนเองได้ในเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้ทั้งในด้านของมูลค่าและคุณค่า

ความหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นได้ว่าภาวะพหุพลังเป็นความสูงวัยของพลเมืองอย่างมีพลัง รวมทั้งเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ประชากรตระหนักถึงศักยภาพทางสุขภาพหรือร่างกาย สังคม และความสุขทางด้านจิตใจตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ (Life-Course) รวมทั้งการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม ในขณะเดียวกัน ก็เป็นการเตรียมตัวด้วยการปกป้องตนเองที่เป็นเรื่องของความมั่นคงปลอดภัย สำหรับคำว่า “Active” มีนัยของความมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องในทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม กิจกรรมพลเรือน (Civic Affairs) รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวกับจิตใจหรือจิตวิญญาณ ซึ่งหมายความว่า ไม่เพียงแต่ศักยภาพของร่างกายและการมีเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องของแรงงาน (Labour Force) เท่านั้น ยังรวมถึงประชากรสูงวัยที่เกษียณจากการทำงาน ผู้ป่วย ผู้พิการที่ยังสามารถเป็นผู้สร้างประโยชน์ให้แก่ครอบครัว เพื่อนรอบข้าง ชุมชน และประเทศชาติ ดังนั้น

^๑ “Active ageing is the process of optimizing opportunities for health, participation and security in order to enhance quality of life as people age. It applies to both individuals and population groups.”
http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/

ภาวะพลพลงจึงเป็นการมุ่งสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชากรทั้งหมดตามความเหมาะสมของอายุ ซึ่ง WHO ได้ขยายความไปถึงเรื่องของความสามารถที่ยังคงมีอิสรภาพในตัวเอง (Autonomy) ของประชากรที่สูงวัยที่เป็นเป้าหมายสำคัญของกรอบนโยบายของภาวะพลพลง

เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๕๗ พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วพบว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลงและยังประโยชน์ด้วย ซึ่งสังเกตได้จากนโยบายรัฐบาลด้านที่ ๔ การศึกษาและเรียนรู้การทำนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม รัฐบาลจะนำการศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ และความเป็นไทย มาใช้สร้างสังคมให้เข้มแข็งอย่างมีคุณภาพและคุณธรรมควบคู่กัน โดยเฉพาะการพัฒนาคนทุกช่วงวัยโดยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถมีความรู้และทักษะใหม่ที่สามารถประกอบอาชีพได้หลากหลายตามแนวโน้มการจ้างงานในอนาคต ปรับกระบวนการเรียนรู้และหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับภูมิสังคม โดยบูรณาการความรู้และคุณธรรมเข้าด้วยกันเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านความรู้ทักษะ การใฝ่เรียนรู้การแก้ปัญหา การรับฟังความเห็นผู้อื่น การมีคุณธรรม จริยธรรม และความเป็นพลเมืองดีโดยเน้นความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน นอกจากนี้ ยังมีด้านที่ ๘ การพัฒนาและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนา และนวัตกรรม

จากคำแถลงข้างต้น แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลห่วงใยในสถานการณ์ของประชากรไทย ซึ่งในปัจจุบันจำนวนและสัดส่วนผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปี ขึ้นไป) ของประเทศไทยเพิ่มขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ประชากรของประเทศไทยกำลังอยู่ในภาวะการสูงวัย (Population Ageing) อันจะมีผลต่อสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการจ้างงาน ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรทางสุขภาพและสังคมของประเทศอย่างต่อเนื่อง วช. เห็นความสำคัญของภาวะพลพลงที่จะส่งอิทธิพลต่อประเทศไทยจึงได้จัดทำ “ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลงและยังประโยชน์ (Active and Productive Aging) สำหรับประเทศไทย” เพื่อมุ่งเน้นให้เป็นกรอบในการดำเนินการวิจัยของหน่วยงานวิจัยต่างๆ และใช้เป็นกรอบทิศทางในการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อเสนอการวิจัยของหน่วยงานภาครัฐที่เสนอของบประมาณมุ่งเป้า โดยให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของประเทศบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล รวมทั้งแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฯ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๖๔) ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ เพื่อเป็นการบูรณาการด้านการวิจัยที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม

วช. พิจารณาถึงวิกฤตการณ์ด้านสังคมสูงวัยของประเทศที่เกิดขึ้น ประกอบกับความต้องการผลงานวิจัยและความรู้เพื่อเร่งแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์การวิจัยที่มุ่งเน้นภาวะพลพลงและยังประโยชน์ของผู้สูงอายุขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยประเด็นหลัก ๓ ประเด็น คือ ๑) การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี ๒) การเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ และ ๓) ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

๑.๒ สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงด้านประชากรสูงวัยประเทศไทย

๑) สถานการณ์การสูงวัยของประชากร

ในศตวรรษนี้ การสูงวัยของประชากรเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก อันเป็นผลมาจากการที่อัตราเกิดของประเทศต่างๆ ได้ลดต่ำลง ในขณะที่ผู้คนมีอายุยืนยาวขึ้น ในปี ๒๕๕๘ นี้ ในจำนวนประชากรโลกทั้งหมด ๗,๓๐๐ ล้านคน เป็นประชากรที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป คิดเป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ ๑๒ ซึ่งเรียกได้ว่า โลกของเราได้กลายเป็นสังคมสูงวัยแล้ว

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการสูงวัยตามระดับการพัฒนา ประเทศพัฒนาแล้วจะมีสัดส่วนประชากรสูงวัยสูงถึงร้อยละ ๒๓ ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนามีประชากรสูงวัยอยู่ที่ร้อยละ ๙ และประเทศด้อยพัฒนาจะมีสัดส่วนสังคมสูงวัยเพียงร้อยละ ๕ เท่านั้น

ตารางที่ ๑ : สัดส่วนผู้สูงอายุของไทยเปรียบเทียบกับผู้สูงอายุของกลุ่มประเทศต่างๆ ของโลก ปี ๒๕๕๘

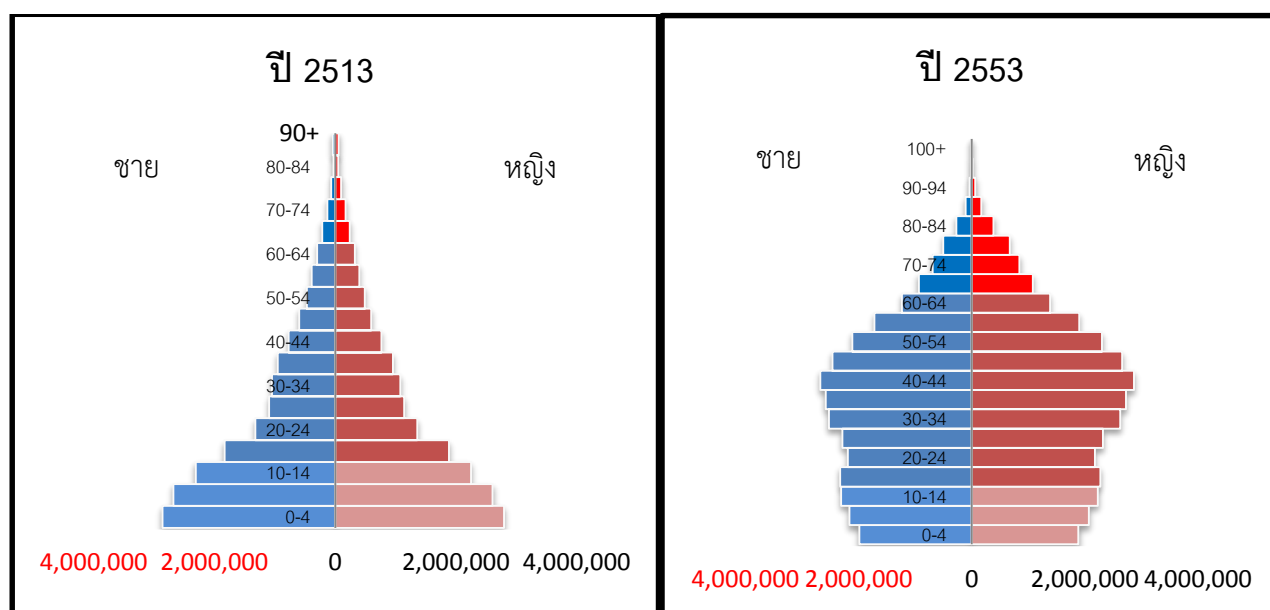
ประเทศ	ร้อยละของประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป
โลก	๑๑.๕
ประเทศพัฒนาแล้ว	๒๒.๕
ประเทศกำลังพัฒนา	๙.๑
ประเทศด้อยพัฒนา	๕.๔
ประเทศไทย	๑๖.๐

แหล่งที่มา : United Nations. (2015). World Population Prospects: The 2015 Revision.

ข้อมูลในตารางที่ ๑ สรุปได้ว่า ประชากรไทยมีอายุสูงขึ้นมาก ระดับการสูงวัย (เมื่อวัดโดยอัตราส่วนร้อยละของประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป ต่อประชากรทั้งหมด) ของประชากรไทย (ร้อยละ ๑๖.๐) สูงกว่าค่าเฉลี่ยของประชากรทั่วโลก (ร้อยละ ๑๑.๕) สูงกว่าของประเทศกำลังพัฒนา (ร้อยละ ๙.๑) มาก ระดับการสูงวัยของประชากรไทยจะทันกับระดับประเทศพัฒนาแล้ว (ร้อยละ ๒๒.๕) ในปี ๒๐๒๐

ในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา ประชากรไทยมีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว การเกิดที่ลดต่ำลงอย่างรวดเร็ว และอายุของคนไทยที่ยืนยาวขึ้นทำให้โครงสร้างอายุของประชากรไทยได้เปลี่ยนผ่านจากที่เคยเป็นประชากรเยาว์วัยกลายเป็นประชากรสูงวัย ในอดีตเมื่อ ๕๐ ปีก่อน สำนวนประชากรปี ๒๕๑๓ แสดงให้เห็นว่า ประเทศไทยขณะนั้นเป็นสังคมเยาว์วัยที่มีประชากรเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี มากถึงร้อยละ ๔๕ และมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปเพียงร้อยละ ๕ ของประชากรทั้งหมดเท่านั้น

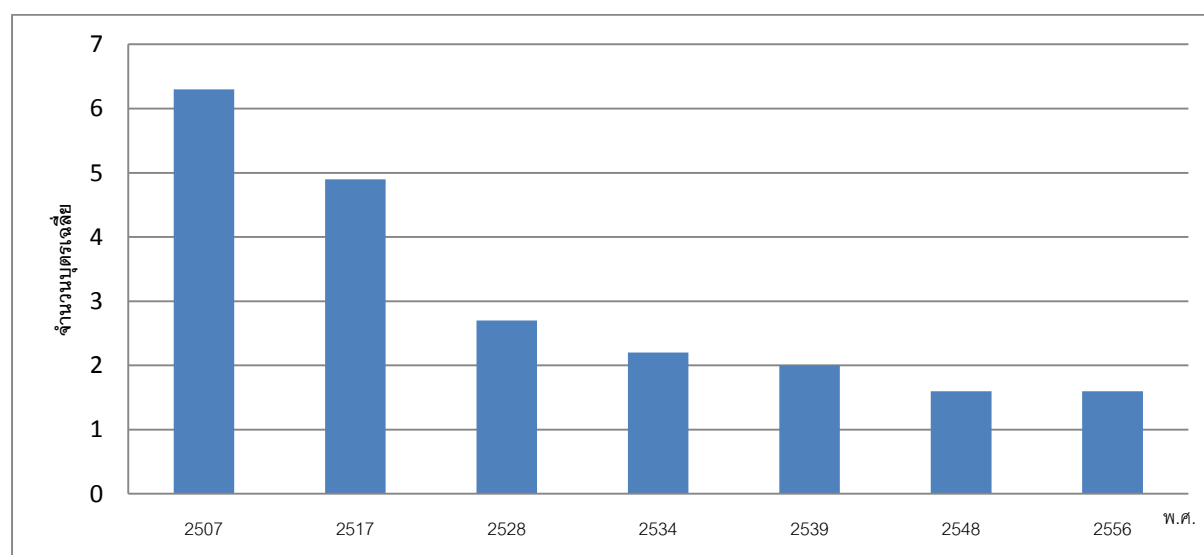
รูปที่ ๑ : ภาพเปรียบเทียบพีระมิดประชากรไทยในปี ๒๕๑๓ และ ๒๕๕๓

แหล่งที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำมะโนประชากรปี ๒๕๑๓ และ ๒๕๕๓

ในช่วงเวลา ๔๐ ปีที่ผ่านมา ผู้หญิงไทยมีลูกกันน้อยลงอย่างมาก อัตราเจริญพันธุ์รวม หรือจำนวนบุตรเฉลี่ยที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะมีตลอดวัยของการมีบุตรของตน ได้ลดลงจากบุตรเฉลี่ยมากกว่า ๕ คน เมื่อ ๔๐ ปีก่อนเหลือเพียง ๑.๖ คน ในปัจจุบันอัตราเกิดซึ่งเคยสูงกว่า ๔๐ ต่อประชากร ๑,๐๐๐ คน ลดลงเหลือเพียงประมาณ ๑๒ ในปี ๒๕๕๖ นี้ ในขณะที่อายุของคนไทยได้ยืนยาวขึ้นอย่างมาก จากที่เคยมีอายุคาดเฉลี่ยตั้งแต่แรกเกิดไม่ถึง ๖๐ ปี เมื่อ ๔๐ ปีก่อน ก็ยืนยาวขึ้นถึง ๗๔ ปีในปัจจุบัน

รูปที่ ๒ : จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะมีตลอดวัยมีบุตร (อัตราเจริญพันธุ์รวม) ระหว่างปี ๒๕๐๗-๒๕๕๖

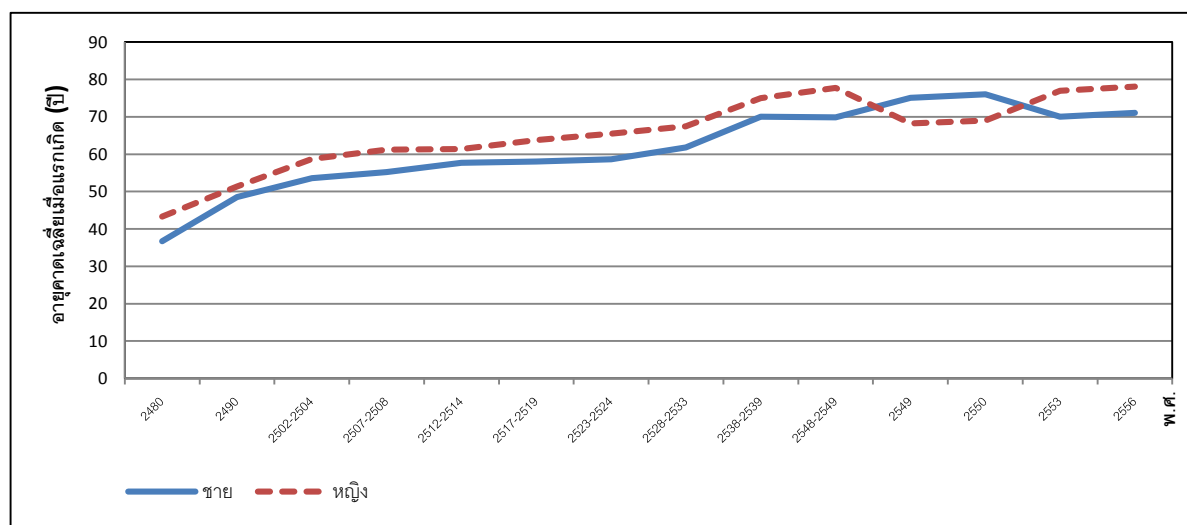

แหล่งข้อมูล : ๑. พ.ศ. ๒๕๐๗, ๒๕๑๗, ๒๕๒๘, ๒๕๓๔ และ ๒๕๔๘ : รายงานการสำรวจการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศไทย

๒. พ.ศ. ๒๕๓๙ : โครงการสำรวจภาวะคุมกำเนิดในประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๓๙

๓. พ.ศ. ๒๕๕๖ : ประมาณการโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

รูปที่ ๓ : อายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ระหว่างปี ๒๔๗๒-๒๕๕๖

แหล่งข้อมูล : ๑. พ.ศ. ๒๔๘๐, ๒๔๙๐, ๒๕๐๓ : Rungpitarangsi (๑๙๗๔)

๒. พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๐๘, ๒๕๑๗-๒๕๑๙, ๒๕๒๘-๒๕๒๙, ๒๕๓๒, ๒๕๓๔, ๒๕๓๘-๒๕๓๙, ๒๕๔๘-๒๕๔๙ :
รายงานการสำรวจการเปลี่ยนแปลงของประชากร, สำนักงานสถิติแห่งชาติ

๓. พ.ศ. ๒๕๔๙-๒๕๕๖ ประมาณโดยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ม.มหิดล

อัตราเกิดที่ลดต่ำลงอย่างรวดเร็วและอายุของคนไทยที่ยืนยาวขึ้น ส่งผลให้โครงสร้างอายุของประชากรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ประชากรไทยมีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็วมาก โดยในปี ๒๕๕๖ ประเทศไทยมีประชากรเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี อยู่เพียงร้อยละ ๑๙ และมีสัดส่วนประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงถึงร้อยละ ๑๕ ของประชากรทั้งหมด ๖๔.๕ ล้านคน

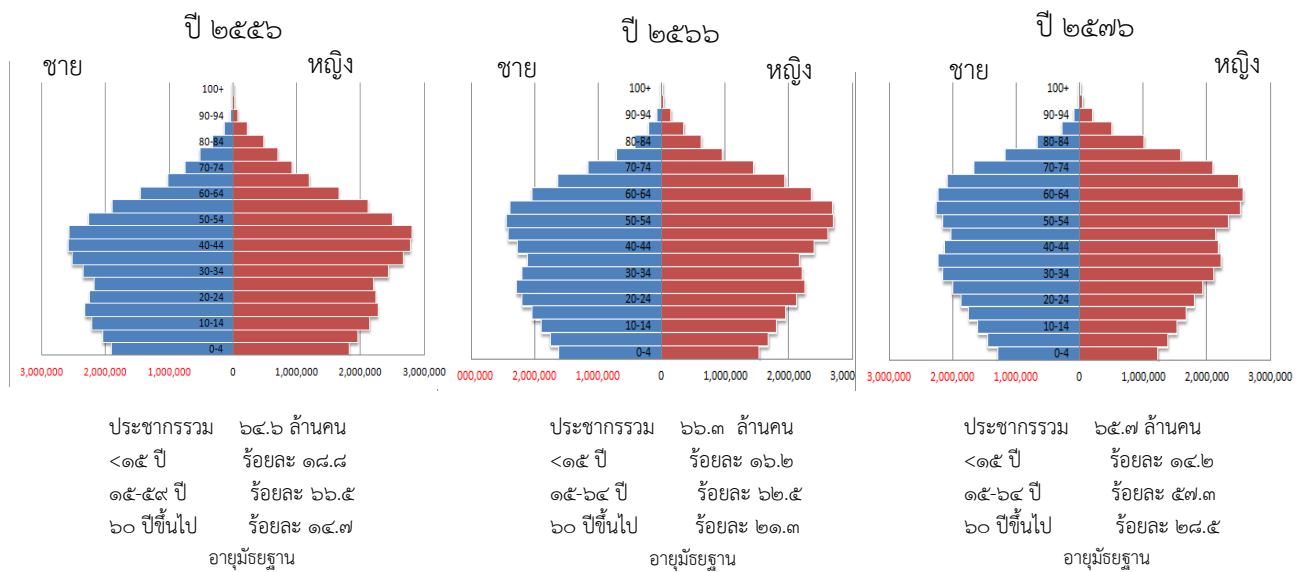
ประเด็นสำคัญ คือ ความเร็วของการสูงวัยของประชากรไทย ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมสูงวัยเมื่อสัดส่วนของประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป สูงขึ้นถึงร้อยละ ๑๐ เมื่อปี ๒๕๔๘ จากนั้นคาดประมาณว่าอีกเพียง ๑๖ ปี จนถึงปี ๒๕๖๔ สัดส่วนของประชากรสูงวัยได้เพิ่มสูงถึงร้อยละ ๒๐

เมื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงประชากรไทยในอนาคตอันใกล้ จะเห็นได้ชัดว่าประชากรที่เกิดภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยเฉพาะรุ่นที่เกิดระหว่างปี ๒๕๐๖-๒๕๒๖ ที่มีจำนวนมากกกว่าหนึ่งล้านคนต่อปี และกำลังทยอยกลายเป็นผู้สูงอายุในเวลาอีกประมาณ ๑๐ ปีข้างหน้า ดังนั้นจึงคาดการณ์ได้อย่างชัดเจนว่า นับจากนี้เป็นต้นไป ประชากรไทยจะมีอายุสูงขึ้นอย่างรวดเร็วมาก

๒) สถานการณ์สังคมสูงวัยไทยในอนาคต

ตัวเลขจากการคาดประมาณประชากรของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แสดงให้เห็นว่า อีก ๗ ปีข้างหน้า ในปี ๒๕๖๖ ประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปในประเทศไทยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น ๑๔.๑ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๒๑ ของประชากรทั้งหมด เท่ากับว่าประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ และนับจากวันนี้ไปอีกเพียง ๑๗ ปี ในปี ๒๕๗๖ ประเทศไทยจะมีประชากรอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากถึง ๑๘.๗ ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ ๒๙ ของประชากรทั้งหมด ในขณะเดียวกันนั้น สัดส่วนประชากรวัยเด็กอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี ก็จะลดลงเรื่อยๆ จากที่มีอยู่ร้อยละ ๑๙ ในปี ๒๕๕๖ จะลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๑๔ ของประชากรทั้งหมด ในปี ๒๕๗๖ จึงกล่าวได้ว่าในเวลาอีกเพียงไม่ถึง ๒๐ ปีข้างหน้า ประเทศไทยก็จะกลายเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดเมื่อมีประชากรสูงวัยอายุ ๖๐ ปีขึ้นไป มากถึงหนึ่งในสี่ของประชากรทั้งหมด

รูปที่ ๔ : พีระมิดประชากรปี ๒๕๕๖ และการคาดการณ์ในปี ๒๕๖๖ และ ๒๕๗๖

แหล่งข้อมูล : การคาดประมาณจำนวนประชากรไทย พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๘๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๕

จากรูปที่ ๔ แสดงให้เห็นโครงสร้างอายุของประชากรที่เปลี่ยนไปในลักษณะที่มีอายุสูงขึ้น เช่นนี้ เทียบกับการเปลี่ยนโครงสร้างของสังคมไทยโดยรวม ขณะนี้สภาพสังคมไทยกำลังสูงวัยขึ้นอย่างต่อเนื่อง การสูงวัยของประชากรย่อมมีผลกระทบต่อพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ค่าใช้จ่ายทั้งของรัฐและครอบครัว ในเรื่องสวัสดิการ และสุขภาพอนามัย จะเพิ่มสูงขึ้นอย่างมหาศาล เนื่องจากการสูงวัยของประชากรไทยเป็นไปอย่างรวดเร็วมากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

เรื่องการสูงวัยของประชากรจึงเป็นประเด็นเร่งด่วนที่รัฐจะต้องกำหนดนโยบายให้ชัดเจน เพื่อรองรับสังคมที่มีระดับการสูงวัยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มิฉะนั้น สังคมไทยในอนาคตจะกลายเป็นสังคมที่มีแต่ความทุกข์ยาก ขัดแย้ง แย่งชิงทรัพยากร และอยู่กันอย่างไม่มีความสุข

๑.๓ ผลงานวิจัยที่เคยมีมาแล้วในอดีตช่องว่างการวิจัยและประเด็นที่สำคัญของการวิจัยที่เกี่ยวกับงานด้านการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้เกิดภาวะพลผลิตและยังประโยชน์สำหรับประเทศไทย

ในอดีต ก่อนที่การสูงวัยของประชากรจะกลายเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องมีการวิจัย สังคมสูงวัยจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกรวิจัยในฐานะเป็นประชากรกลุ่มวัยหนึ่ง โดยทั่วไปงานวิจัยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพจะจำแนกประชากรออกตามกลุ่มอายุ และกลุ่มอายุสูงๆ ก็มักถูกจัดรวมไว้ด้วยกันเป็นกลุ่มอายุที่ถัดจากกลุ่มวัยแรงงาน เมื่อมองว่าสังคมสูงวัยเป็นเพียงประชากรกลุ่มวัยหนึ่ง บางครั้งทำให้งานวิจัยขาดความสนใจที่จะวิเคราะห์ประชากรสูงวัยในรายละเอียด งานวิจัยส่วนมากจะเหมารวมว่าประชากรที่มีชีวิตอยู่เกินระยะเวลาหนึ่ง เช่น ๖๐ ปี หรือ ๖๕ ปี เป็นประชากรสูงวัยกลุ่มเดียวกันทั้งหมด ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงในกลุ่มประชากรสูงวัยด้วยกันก็มีความแตกต่างกันระหว่างกลุ่มอายุที่ต่างกัน ดังนั้น ในการวิจัยเกี่ยวกับสังคมสูงวัย ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือสุขภาพ จึงควรนำอายุมาเป็นตัวแปรสำคัญด้วย

การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย อาจกล่าวได้ว่าเริ่มจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย ซึ่งดำเนินการโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ การสำรวจนี้ได้ทำครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๓๗ และครั้งสุดท้ายดำเนินการเมื่อปี ๒๕๕๗ การสำรวจนี้เป็นการสำรวจระดับชาติ โดยมีตัวอย่างเป็นประชากรอายุ

๕๕ ปีขึ้นไป จากการสุ่มครัวเรือนตัวอย่างประมาณ ๘๐,๐๐๐ ครัวเรือน จากทุกภาคของประเทศ ผลของการสำรวจได้พิมพ์เป็นรายงานการสำรวจประชากรสังคมสูงอายุในประเทศไทย ซึ่งทำให้ทราบสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพของสังคมสูงวัยไทย การสำรวจชุดนี้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญแหล่งหนึ่งที่ช่วยให้เราทราบสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มของสังคมสูงวัยในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การสำรวจระดับชาติที่มีตัวอย่างขนาดใหญ่เช่นนี้ก็รวบรวมได้เฉพาะข้อมูลพื้นฐานทั่วไป จึงขาดข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เรื่องสังคมสูงวัยในรายละเอียด

๑) การวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุในสังคมสูงวัย

ผลงานวิจัยในเรื่องสุขภาพอนามัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมสูงวัยในประเทศไทยมีอยู่หลากหลาย ตั้งแต่งานวิจัยเกี่ยวกับพืชสมุนไพร วิธีการทางวิทยาศาสตร์ชีวภาพ และพฤติกรรมการใช้ชีวิต เพื่อชะลอความชรา ภาวะโรคอันเนื่องมาจากการสูงวัยของประชากร ตลอดไปถึงการวิจัยเกี่ยวกับการป้องกันและรักษาโรค การเจ็บป่วย และสาเหตุการตายของประชากรสูงอายุ ประชากรสูงอายุอาจได้รับความสนใจเป็นพิเศษในการวิจัยทางด้านสาธารณสุขและชีวการแพทย์ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคต่างๆ สูง ในระยะหลังเมื่อสถานการณ์สูงวัยของประชากรชัดเจนขึ้น เรื่องค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาโรคต่างๆ จึงมีความสำคัญมากขึ้น ผลการวิจัยเป็นที่แน่ชัดว่า เมื่อประชากรของประเทศไทยสูงวัยขึ้นจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างมากและรวดเร็ว ค่าใช้จ่ายของรัฐในการดูแลรักษาสุขภาพของประชาชนจะเพิ่มขึ้นอย่างมากมาดมหาศาล เมื่อรวมค่าใช้จ่ายเพื่อบริการสาธารณสุขกับค่าใช้จ่ายสำหรับสวัสดิการด้านอื่นๆ ที่จะต้องจัดสรรให้แก่สังคมสูงวัยแล้ว รัฐจะต้องมีภาระทางการเงินที่หนักมากถ้าไม่เตรียมแผนหรือมาตรการที่จะช่วยลดค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอนามัยและสวัสดิการของผู้สูงอายุ แผนหรือมาตรการที่มีประสิทธิภาพเหล่านี้ควรต้องอาศัยผลจากการวิจัยที่ตรงประเด็น

ในอนาคต ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุที่อยู่ในภาวะพึ่งพิงเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้อยู่ในภาวะพึ่งพิง คือ ผู้ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ในการทำกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นเนื่องจากสาเหตุแห่งความชราหรือการเจ็บป่วย ผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องการผู้ดูแลและระยะยาว การวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับรูปแบบและระบบการดูแลผู้สูงอายุระยะยาว ทั้งที่เป็นทางการโดยบุคลากรด้านสุขภาพและสังคม และไม่ใช่วางการโดยครอบครัว เพื่อนบ้านหรือชุมชนได้มีการสังเคราะห์ไว้บ้างแล้ว ใน “รายงานการสังเคราะห์ระบบการดูแลสังคมสูงวัยในระยะยาวสำหรับประเทศไทย” (สัมฤทธิ์ และกนิษฐา, ๒๕๕๓)

นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลายหน่วยงานที่มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุ เช่น สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย มีการศึกษาเพื่อหารูปแบบการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) มีงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของสังคมสูงวัยไทย “แผนยุทธศาสตร์ทศวรรษกำลังคนด้านสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙” สภาวะสุขภาพและแนวโน้มของประชากรสูงวัย กรมสุขภาพจิต มีงานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข มีการศึกษาวิเคราะห์ความต้องการผู้ดูแลผู้สูงอายุที่ช่วยตนเองไม่ได้ในอีก ๒ ทศวรรษหน้า สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล มีการศึกษาวิจัยเรื่องโภชนาการกับสุขภาพของสังคมสูงวัย มูลนิธิสถาบันและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) มีการศึกษาเกี่ยวกับสังคมสูงวัยในประเทศไทยอยู่หลายด้านที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพ เช่น ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการดำเนินงานสังคมสูงวัยที่เหมาะสม การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โครงการศึกษาสถานการณ์ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ความต้องการ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และศึกษาวิจัยเรื่องความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมของผู้สูงอายุ ในขณะที่สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้มีการศึกษาการพัฒนาการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ และสถาบันเวชศาสตร์สังคมสูงวัย กรมการแพทย์ ได้มีโครงการวิจัยการ

สำรวจและศึกษาภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุใน ๔ ภาคของไทย และมีการศึกษาเรื่องปัญหาสุขภาพและการปฏิบัติตนสำหรับสังคมสูงวัย รวมถึงการดูแลรักษาโรคต่างๆ ของผู้สูงอายุ และการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

ในส่วน of สถาบันวิจัยประชากรและสังคม ได้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของสังคมสูงวัยอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น โครงการเรื่องความเป็นธรรมและอุปสรรคในการเข้าถึงบริการสุขภาพและสวัสดิการสาธารณะของสังคมสูงวัยที่มีภาวะโรคเรื้อรังในเขตภาคกลางและกรุงเทพมหานคร โครงการเรื่องสุขภาพและการเกื้อหนุนทางสังคมในสังคมสูงวัยในพื้นที่เฝ้าระวังกาญจนบุรี โครงการวิจัยและพัฒนาเพื่อส่งเสริมสุขภาพสังคมสูงวัย และการหารูปแบบที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพสังคมสูงวัยในจังหวัดกาญจนบุรี ธุรกิจให้บริการสุขภาพและดูแลสุขภาพสังคมสูงวัยในประเทศไทย เป็นต้น สรุปว่า มีการทำวิจัยเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของสังคมสูงวัยในสังคมสูงวัยอยู่มากพอสมควรแล้ว

๒) การวิจัยเกี่ยวกับการทำงานของสังคมสูงวัย

สำหรับการวิจัยเพื่อนำผลไปใช้ในการวางแผนและนโยบายที่จะนำไปสู่สังคมสูงวัยในอนาคตที่ผู้สูงอายุมีความมั่นคงด้านรายได้ นั้น งานวิจัยที่ใช้ข้อมูลจากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทยครั้งต่างๆ ยืนยันว่าแหล่งรายได้ของผู้สูงอายุมาจากการออม เงินช่วยเหลือจากบุตรและสวัสดิการต่างๆ แต่แหล่งรายได้แหล่งหนึ่งซึ่งน่าจะมีความสำคัญสำหรับผู้สูงอายุ คือ รายได้จากการทำงาน งานวิจัยเกี่ยวกับการทำงานของผู้สูงอายุในอดีตมักจะมองข้ามศักยภาพในการทำงานของผู้สูงอายุ เพราะมีข้อสมมุติว่าเมื่อผู้สูงอายุพ้นวัยหนึ่งแล้วก็เท่ากับหลุดออกจากกำลังแรงงาน ไม่เป็นผู้มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกต่อไป ทำให้เราขาดความรู้หรือผลงานวิจัยในเรื่องศักยภาพในการทำงานเชิงเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ

ที่ผ่านมา มีการศึกษาวิจัยเรื่องการขยายเวลาการทำงานโดยการเลื่อนอายุเกษียณออกไปอยู่หลายโครงการ เช่น งานวิจัยของสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย และงานวิจัยของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ที่สนับสนุนโดย สสส. ผ่าน มส.ผส. และขณะนี้สำนักงานข้าราชการพลเรือน (กพ.) กำลังทำการศึกษาวิจัยในเรื่องการขยายอายุเกษียณของข้าราชการพลเรือนอยู่ อย่างไรก็ตาม การขยายอายุเกษียณก็มีความหมายเฉพาะกลุ่มข้าราชการและรัฐวิสาหกิจเท่านั้น ไม่ได้รวมแรงงานอิสระ แรงงานเอกชน และแรงงานนอกระบบอื่นเข้าไว้ด้วย นอกจากนั้น มส.ผส. ยังสนับสนุนให้มีการทำโครงการ “มโนทัศน์ใหม่ของนิยามสังคมสูงวัย” เพื่อนำผลไปสู่การเลื่อนเกณฑ์อายุสังคมสูงวัยให้สูงขึ้นต่อไป นอกจากนี้ สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีการศึกษาวิจัยเรื่องศักยภาพของสังคมสูงวัยในการทำงานเพื่อสังคม และงานวิจัยเรื่องการสร้างแนวทางการมีงานทำ มีรายได้ให้แก่สังคมสูงวัยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ของคณะเศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ประเด็นเรื่องการทำงานของผู้สูงอายุที่ยังมีการศึกษาไว้นั้นไม่มากนัก คือ การที่จะเหนี่ยวนำให้ผู้สูงอายุยังคงมีส่วนในกำลังแรงงานและยังช่วยสนับสนุนทางเศรษฐกิจให้แก่สังคม ถ้าหากประเทศไทยจะยึดเอาผู้สูงอายุให้เป็นผู้ผลักดันสังคม เราควรทำอย่างไร และผลทางเศรษฐกิจที่จะได้จะเป็นอย่างไร ในขณะที่ประชากรวัยทำงานมีแนวโน้มที่จะลดลงในอนาคตอันเนื่องมาจากคนไทยมีบุตรน้อยลง

๓) การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาในสังคมสูงวัย

การวิจัยเกี่ยวกับสังคมสูงวัยอีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ เรื่องการศึกษาของผู้สูงอายุ ในอดีตที่ผ่านมา เราทราบข้อมูลสถานภาพของการศึกษาของผู้สูงอายุจากการทำสำมะโนประชากรและการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย เราทราบว่าผู้สูงอายุรุ่นใหม่มีการศึกษาสูงขึ้น จากการจำแนกข้อมูลผู้สูงอายุเป็นรายกลุ่มอายุและระดับการศึกษาที่ได้รับมาในอดีตเมื่ออายุน้อย แต่ในอนาคตเมื่อประเทศมีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากขึ้น และผู้สูงอายุก็จะมีอายุยืนยาวขึ้น ระยะเวลาและโอกาสที่จะใช้ชีวิตอยู่ในสังคมยาวนานขึ้น จำเป็นที่ผู้สูงอายุต้องรู้ทันโลกที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว จึงสมควรที่จะต้องให้ผู้สูงอายุมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิต เรายังขาดผลงานวิจัยที่จะตอบคำถามให้ได้ว่า จะใช้วิธีการให้การศึกษาตลอดชีวิตแก่ผู้สูงอายุอย่างไร ด้วยรูปแบบใด และเนื้อหาสาระของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุควรจะเป็นเช่นไร

งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญสำหรับสังคมสูงวัยไทยในอนาคต คือ งานวิจัยเกี่ยวกับการรักษาและส่งเสริมคุณค่าของสังคมสูงวัยที่ผ่านมา เรามีผลการศึกษาอยู่บ้างเกี่ยวกับคุณค่าของผู้สูงอายุวัยในสังคมไทย เราเชื่อกันตลอดมาว่าสังคมไทยให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุเช่น คนไทยมีวัฒนธรรมประเพณีที่ให้เกียรติผู้อาวุโส คนไทยยึดถือคุณธรรม ยึดมั่นกตัญญูต่อบิดามารดา

อย่างไรก็ตาม เรื่องค่านิยมในสังคมเป็นเรื่องที่มีพลวัตสูงมาก โดยเฉพาะในยุคสมัยแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ คนรุ่นใหม่อาจมีค่านิยมที่เปลี่ยนไปจากเดิมเร็วมาก ค่านิยมแห่งความกตัญญูและให้คุณค่าสูงแก่ผู้อาวุโสที่เชื่อกันว่าฝังรากลึกอย่างมั่นคงในสังคมไทย ก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ในชั่วเวลาไม่นานนัก หากเราไม่ติดตามศึกษาวิจัยและเก็บข้อมูลในเรื่องนี้ไว้ เราอาจหามาตรการหรือวางแผนการไม่ทันที่จะรองรับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมนั้น

ค่านิยมและคุณค่าที่สังคมให้กับผู้สูงอายุ จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้คนทุกวัยอยู่ร่วมกันในสังคมสูงวัยอย่างผสมกลมกลืน การให้ข้อมูลข่าวสารความรู้แก่คนทุกเพศทุกวัยเกี่ยวกับกระบวนการสูงวัยของประชากร หรือที่อาจเรียกว่า “พลวัติศึกษา” เป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วน ประเทศไทยยังขาดผลการวิจัยในเรื่องการให้พลวัติศึกษานี้ พลวัติศึกษาในที่นี้มิได้หมายถึงการให้การศึกษาแก่ประชากรในวัยเรียนในโรงเรียนเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงการให้การศึกษาแก่คนทุกวัยทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ทั้งด้วยวิธีการของการให้การศึกษาในระบบและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ

การวิจัยที่จำเป็นเร่งด่วน ในขณะนี้ประชากรของประเทศไทยกำลังสูงวัยขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ การวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาที่จะให้ผู้สูงอายุและคนในวัยอื่นๆ เพื่อส่งเสริมคุณค่าให้สังคมสูงวัยยังคงมีพลังทางเศรษฐกิจและสังคม และขจัด “วัยาคติ” เพื่อให้สังคมไทยในอนาคตอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน

ตารางที่ ๒ : จำนวนงานวิจัยด้านผู้สูงอายุจำแนกตามประเภทของการนำไปใช้ประโยชน์ ระหว่างปี ๒๕๕๑ – ๒๕๕๘

ปี	ประเภทของงานวิจัย			
	งานวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ	งานวิจัยเชิงนโยบาย	งานวิจัยเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ	งานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น
๒๕๕๑	๓๓	๒๘	-	๔๗
๒๕๕๒	๘๘	๕๗	๒	๙๖
๒๕๕๓	๗๔	๒๘	๔	๔๕
๒๕๕๔	๘๑	๒๙	๗	๘๙
๒๕๕๕	๔๓	๓๐	๖	๗๗
๒๕๕๖	๓๗	๒๖	๓	๖๓
๒๕๕๗	๓๔	๒๕	๒	๓๓
๒๕๕๘	๑๒	๑๘	๑	๒๑
๒๕๕๙	๒	๒	-	๙
รวม	๓๗๐	๒๔๓	๒๕	๔๘๐

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.ระบบคลังข้อมูลงานวิจัยไทย (Thai National Research Repository : TNRR) หมายเหตุ ปี ๒๕๕๙ มีจำนวนโครงการวิจัยที่เสร็จสมบูรณ์ ๑๓ โครงการ เท่านั้น หากแต่ยังมีโครงการที่ยังไม่แล้วเสร็จอีกจำนวนมาก

วช. ได้จัดโครงสร้างระบบวิจัยไว้โดยจำแนกระบบบริหารการวิจัยตามงานวิจัย ๔ ประเภทหลัก ได้แก่

๑. งานวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ เป็นงานวิจัยเพื่อสร้างความรู้ใหม่สร้างฐานใหม่ ทฤษฎีใหม่ วิธีการใหม่ เครื่องมือใหม่ นำเสนอโดยผู้วิจัย หรือจากชุมชนวิชาการ มีแหล่งทุนในลักษณะทุนเปิดรับโครงการวิจัยทั่วไปจากหน่วยจัดการทุนวิจัย เป็นการวิจัยรายสาขาวิชาหรือสหวิทยาการที่ควรมีระบบบริหารจัดการในรองรับในแต่ละส่วนให้ชัดเจน ลักษณะการให้ทุนอาจให้แก่บุคคล หรือให้แก่สถาบัน มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพนักวิจัยและสถาบันวิจัยในมหาวิทยาลัยให้เข้มแข็ง

๒. งานวิจัยเชิงนโยบาย เป็นงานวิจัยที่มุ่งสนับสนุนการกำหนดและตัดสินใจนโยบายในด้านต่างๆ รวมทั้งการนำนโยบายไปปฏิบัติและการประเมินผลกระทบและสัมฤทธิ์ผลของนโยบายทั้งนโยบายระดับชาติ พื้นที่จังหวัด/กลุ่มจังหวัด มีลักษณะต้องการคำตอบที่มุ่งความเป็นไปได้และผลในเชิงปฏิบัติรวมทั้งต้องคำนึงถึงผลกระทบทางสังคม การเมือง สุขภาพและสิ่งแวดล้อมแหล่งทุนมาจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและหน่วยจัดการทุนวิจัย

๓. งานวิจัยเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เป็นงานวิจัยแบบมุ่งเป้า และคำนึงถึงผลตอบแทนการลงทุน สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับชาติ จังหวัด/กลุ่มจังหวัด และความต้องการของภาคการผลิตรายสาขา สร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่อุตสาหกรรมต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ มีกำหนดเวลา มาตรฐานตัวชี้วัดที่แน่นอน ส่วนใหญ่ไม่สามารถเปิดเผยผลวิจัยต่อสาธารณะเพราะสภาพการแข่งขันของตลาด การสนับสนุนทุนเป็นในลักษณะการจัดสรรให้แก่หน่วยวิจัยทั้งภาครัฐและเอกชน

๔. งานวิจัยเพื่อชุมชนท้องถิ่น เป็นงานวิจัยที่ชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่เป็นผู้กำหนดโจทย์และดำเนินการวิจัย เพื่อสร้างประโยชน์ด้านการแก้ไขปัญหาของชุมชน หรือปัญหาที่มีอยู่ในท้องถิ่น และเสริมสร้าง

พลังความเข้มแข็งทางสังคมและในกระบวนการนโยบายให้แก่ชุมชนท้องถิ่น โดยชุมชนและองค์กรในพื้นที่มีบทบาทนำในการทำวิจัย นักวิจัยจากภายนอกทำหน้าที่สนับสนุนความพร้อม (Facilitator) เงินทุนวิจัยมาจากหน่วยจัดการทุนวิจัยและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และจัดสรรให้แก่หน่วยวิจัย และโครงการที่นักวิจัยซึ่งควรประกอบด้วยสมาชิกในชุมชนเป็นผู้เสนอเข้ามา

๑.๔ นโยบายและยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นที่มาของยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลุดพลังและยังประโยชน์สำหรับประเทศไทย

๑) **นโยบายรัฐ** ตามที่รัฐบาลได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อรัฐสภา โดย พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ได้จัดทำคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีเพื่อแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ในด้านของนโยบายการลดความเหลื่อมล้ำของสังคมและการสร้างโอกาสเข้าถึงบริการของรัฐ ด้วยการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม ระบบการออมและระบบสวัสดิการชุมชนให้มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการดูแลให้มีระบบการกักขังที่เป็นธรรม และการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ด้อยโอกาส พัฒนาศักยภาพ คุ้มครองและพิทักษ์สิทธิจัดสวัสดิการช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการ ผู้สูงอายุ สตรีและเด็ก เตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงวัย เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการมีเงินหรือกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อสร้างสรรค์และไม่ก่อภาระต่อสังคมในอนาคต โดยจัดเตรียมระบบการดูแลในบ้าน สถานพักพิง และโรงพยาบาล ที่เป็นความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และครอบครัว รวมทั้งพัฒนาระบบการเงินการคลังสำหรับการดูแลสังคมสูงวัย^๒

๒) **ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) ในยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม** โดยมีสาระสำคัญคือเร่งกระจายโอกาสการพัฒนาและสร้างความมั่นคงให้ทั่วถึง ลดความเหลื่อมล้ำไปสู่สังคมที่เสมอภาคและเป็นธรรม กรอบแนวทางที่ต้องให้ความสำคัญ อาทิ (๑) การสร้างความมั่นคงและการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม (๒) การพัฒนาระบบบริการและระบบบริหารจัดการสุขภาพ (๓) การสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมสูงวัย (๔) การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม ทนทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน และ (๕) การพัฒนาการสื่อสารมวลชนให้เป็นกลไกในการสนับสนุนการพัฒนา^๓

๓) **ทิศทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔)** การพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลุดพลังและยังประโยชน์อยู่ในแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ คือ การสร้างความเสมอภาคเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพด้วยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ประกอบด้วยวิธีการ ดังนี้^๔

- เสริมสร้างกระบวนการวิจัยในชุมชนที่ใช้พื้นที่ชุมชนเป็นโจทย์ในการวิจัย
- พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน
- สนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน

^๒ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ http://library2.parliament.go.th/giventake/content_sp/sp61.pdf

^๓ กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) <http://www.onep.go.th/images/stories/file/strathai20year01.pdf>

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) “ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 http://www.nesdb.go.th/article_attach/Book_Plan12.pdf

- สร้างความร่วมมือในการร่วมกันพัฒนาความรู้ ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ

๔) สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ การพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพหุพลัง อยู่ในวาระปฏิรูปที่ ๓๐ มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย ประกอบด้วยประเด็นปฏิรูป ดังนี้^๕

- การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยด้านเศรษฐกิจ
- การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยด้านการปรับสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะที่เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ
- การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยด้านสุขภาพ
- การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัยด้านสังคม

๕) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๖๔)^๖

- การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยหลักประกันด้านรายได้เพื่อวัยสูงอายุ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การปลูกจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของสังคมสูงวัย

- การส่งเสริมสังคมสูงวัย ประกอบด้วย การส่งเสริมความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันดูแลตนเองเบื้องต้น การอยู่ร่วมกันและสร้างความเข้มแข็งขององค์กรสังคมสูงวัย การทำงานและการหารายได้ของผู้สูงอายุ

- ระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับสังคมสูงวัย ประกอบด้วย การคุ้มครองด้านรายได้หลักประกันด้านคุณภาพ ด้านครอบครัว ผู้ดูแล และการคุ้มครอง

- การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านสังคมสูงวัยระดับชาติและการพัฒนาบุคลากรด้านสังคมสูงวัย ประกอบด้วย การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาทางด้านสังคมสูงวัยระดับชาติ การพัฒนาบุคลากรด้านสังคมสูงวัย

- การประมวลและพัฒนาองค์ความรู้ด้านสังคมสูงวัยและการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ

๒. วิสัยทัศน์

สร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพหุพลังให้กับประเทศไทย

๓. พันธกิจการวิจัย

สนับสนุนงานวิจัยด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพหุพลังและยังประโยชน์สำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย

๓.๑ สนับสนุนองค์การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ และภูมิปัญญาในเชิงลึกและนวัตกรรมในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวกับสังคมสูงวัย ในการพัฒนาศักยภาพให้เกิดภาวะพหุพลัง

^๕ สถาปนาปฏิรูปแห่งชาติ เอกสารประกอบการปฏิรูป <http://library2.parliament.go.th/giventake/nrc2557-info.html>

^๖ แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๖๔) ศูนย์ศตวรรษวิภคชนไทย มหาวิทยาลัยมหิดล <http://www.thaicentenarian.mahidol.ac.th/TECIC/>

๓.๒ สนับสนุนภาคีวิจัยสหสาขาและพหุองค์กรในงานวิจัยเชิงบูรณาการและแบบองค์รวมกับสังคมทุกกลุ่มวัยเพื่อพัฒนาศักยภาพให้เกิดภาวะพหุพลัง

๓.๓ สนับสนุนงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวกับสังคมสูงวัยในการพัฒนาศักยภาพให้เกิดภาวะพหุพลัง เพื่อให้มีผลวิจัยที่สามารถนำไปใช้ในระดับชุมชนและท้องถิ่น

๔. ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์การวิจัย

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และมีส่วนร่วมในสังคม

กลยุทธ์การวิจัย

๑) การวิจัยเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้สูงอายุในการปกป้องตนเองจากภัยรอบด้านด้วยการให้ข่าวสารความรู้ รวมทั้งพัฒนาเครื่องมือ กลไก เทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมทั้งดิจิทัลเทคโนโลยีเพื่อให้มีการดำรงชีวิตอย่างปลอดภัยและมีศักดิ์ศรี

๒) การวิจัยเพื่อสร้างระบบเฝ้าระวัง ดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท

๓) การวิจัยเพื่อหาแนวทางส่งเสริมให้ภาคีต่างๆ เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) องค์กรเอกชนอิสระและกิจการเพื่อสังคม (Social Enterprise) และชุมชน มีบทบาทในการดูแลผู้สูงอายุเพื่อแบ่งเบาภาระของครอบครัว

๔) การศึกษาความเหลื่อมล้ำระดับภูมิภาคและจังหวัดอันเกิดจากโครงสร้างผู้สูงวัยที่ต่างกัน

๕) การวิจัยเพื่อออกแบบ สร้าง และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งอาคารบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานต่างๆ ให้เอื้อต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ โดยเป็นการออกแบบเพื่อคนทั้งมวล (Universal Design)

๖) การวิจัยเพื่อส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุในสังคมไทย และการศึกษา การสื่อสารในสังคม (Network and Social Media) ว่ามีผลเชิงบวก เชิงลบ ต่อทัศนคติต่อผู้สูงอายุและสังคมสูงวัย

๗) การวิจัยภาระของผู้ดูแลผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยทำงาน ความสัมพันธ์และการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัวระหว่างผู้สูงอายุ ผู้อยู่ในวัยทำงาน และชุมชนสังคมรอบข้างเพื่อหาแนวทางในการเสริมพลัง (Empower) การดูแลผู้สูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ

๘) การศึกษาเชิงพฤติกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อแสวงหาแนวทางการให้ความรู้ประชาชน ทั้งก่อนและหลังเกษียณด้านสุขภาพ อาหาร การออกกำลังกาย และเสริมสร้างภูมิปัญญา เพื่อให้เป็นผู้สูงอายุที่ดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี

๙) การศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับการย้ายถิ่นของประชากรเพื่อศึกษาการสะสมตัวของผู้สูงอายุในชุมชนต่างๆ

๑๐) การศึกษาพฤติกรรมการใช้ Social ของผู้สูงวัย เพื่อหาแนวทางสื่อสารความรู้ให้ผู้สูงวัย

๑๑) การวิจัยเพื่อสร้างนโยบายสาธารณะที่ช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีและมีส่วนร่วมในสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ

กลยุทธ์การวิจัย

- ๑) การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขให้เอื้อต่อการเข้าถึงบริการแก่ผู้สูงอายุ
- ๒) การวิจัยเพื่อหาแนวทางส่งเสริมให้ประชาชนเริ่มสร้างและดูแลสุขภาพของตนตั้งแต่วัยเยาว์เพื่อเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี
- ๓) การศึกษาการพัฒนาบุคลากรสำหรับการดูแลผู้สูงอายุ และการวิจัยเพื่อหาแนวทางพัฒนาระบบอาสาสมัครในการดูแลผู้สูงอายุระยะยาวในชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อทำหน้าที่เฝ้าระวังและดูแลผู้สูงอายุในชุมชน
- ๔) การวิจัยเพื่อคุ้มครองผู้สูงอายุในฐานะผู้บริโภค
- ๕) การวิจัยเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการให้ความรู้แก่ชุมชน
- ๖) การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อหาต้นแบบที่ดีที่สุด (Best Practice) เพื่อดูแลผู้สูงอายุ

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

กลยุทธ์การวิจัย

- ๑) การวิจัยเพื่อวิเคราะห์ประเมินประสิทธิภาพ ความยั่งยืน และการบริหารจัดการโครงการเงินออมต่างๆ ที่เป็นเงินออมระยะยาว ทั้งที่ดำเนินการโดยภาครัฐ องค์กรของรัฐ และของเอกชน
- ๒) การวิจัยเพื่อประเมินหาแนวทางมุ่งพัฒนาระบบบำนาญให้มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และเป็นธรรม ครอบคลุมผู้สูงอายุอย่างถ้วนหน้า รวมทั้งปรับปรุงระบบเบี้ยยังชีพกับค่าครองชีพ/ภาวะเงินเฟ้อที่สูงขึ้น
- ๓) การวิจัยเพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีเงินออมแล้ว ได้สามารถมีทางเลือกด้านผลิตภัณฑ์การเงินเพื่อจะบริหารเงินออมอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และปลอดภัย
- ๔) การวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความสนใจออมเงิน ประหยัดรายจ่าย และหารายได้ สำหรับประชากรที่ยังอยู่ในวัยเรียนและวัยทำงาน เพื่อให้เกิดการลงทุนปฏิบัติสู่การสะสมเงินออมเพื่อใช้จ่ายยามชราภาพ นอกเหนือจากการออมภาคบังคับโดยรัฐ
- ๕) การศึกษา วิจัย เพื่อประเมินต้นทุนที่ใช้ดูแลผู้สูงอายุกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และศึกษาวิจัยระบบการเงินการคลังเพื่อดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น ระบบร่วมจ่ายเพื่อดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ การดูแลระยะสุดท้าย และการดูแลผู้ที่ไม่สามารถดูแลตนเองได้ในระยะยาว
- ๖) การวิจัยเพื่อพัฒนาต้นแบบโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดการสร้างบริการดูแลผู้สูงวัยครบวงจร เช่น บริการบ้านพักคนชรา ทั้งด้านความยั่งยืนของธุรกิจ การวางระบบการเงินของผู้สูงอายุเพื่อให้ปลอดภัยทั้งฝ่ายผู้ให้และผู้รับบริการ รวมทั้งประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กฎหมาย และการฝึกอบรมบุคลากร
- ๗) การวิจัยเพื่อส่งเสริมให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุที่เหมาะสม และเพื่อหาแนวทางปรับแก้ระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมาย ที่เป็นอุปสรรคต่อการจ้างงานผู้สูงอายุ รวมทั้งการขยายอายุเกษียณของข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ
- ๘) การสำรวจปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ประเมินประสิทธิภาพ ความยั่งยืน และแนวทางปรับปรุงสำหรับโครงการภายใต้นโยบายการคลัง เช่น กองทุนการออมแห่งชาติ โครงการปฏิบัติการ เช่น การบริการดูแลผู้สูงวัยที่ดำเนินการอยู่แล้ว ทั้งโดยภาครัฐ องค์กรของรัฐ และของเอกชน ทั้งที่เป็นโครงการดูแลเฉพาะกลางวัน การดูแลเฉพาะกิจ และการดูแลแบบพักประจำ แยกตามลักษณะโครงการ สถานะของผู้ประกอบการ และสถานะเศรษฐกิจของผู้ใช้บริการ

๕. เป้าประสงค์ของยุทธศาสตร์/กลยุทธ์การวิจัย

- ๕.๑ การทำให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตอยู่อย่างมั่นคงและมีศักดิ์ศรี โดยใช้เครื่องมือจากงานวิจัยของ วช.
- ๕.๒ การเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุ
- ๕.๓ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน

๖. ผลผลิตและผลลัพธ์ ตัวชี้วัดและเป้าหมาย

๖.๑ ผลผลิต

- ๑) เชิงปริมาณ คือ รายงานการวิจัยด้านผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลัง
- ๒) เชิงคุณภาพ คือ มีรายงานวิจัยที่ได้รับรางวัลวิจัยและได้รับการตีพิมพ์ในวารสารที่ได้

มาตรฐาน

๖.๒ ผลลัพธ์

ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีการใช้องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลังเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยสามารถใช้ผลการศึกษาวิจัยด้านผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลังได้อย่างเป็นรูปธรรม

๖.๓ ตัวชี้วัด

จำนวนชิ้นงานวิจัยที่ตอบสนองสังคมสูงวัยที่ผ่านการประเมิน

๖.๔ เป้าหมาย

องค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลังเพื่อบริหารจัดการ รวมถึงใช้ในการพัฒนาที่ยั่งยืน และประโยชน์สุขของประชาชน

๗. หน่วยงานหลักและเครือข่ายที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง

- ๗.๑ กระทรวงศึกษาธิการ
- ๗.๒ กระทรวงแรงงาน
- ๗.๓ กระทรวงมหาดไทย
- ๗.๔ กระทรวงวัฒนธรรม
- ๗.๕ กระทรวงการคลัง
- ๗.๖ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- ๗.๗ กระทรวงสาธารณสุข
- ๗.๘ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- ๗.๙ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- ๗.๑๐ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.)
- ๗.๑๑ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว
- ๗.๑๒ สำนักงานแพทย์ทางเลือก
- ๗.๑๓ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ๗.๑๔ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
- ๗.๑๕ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

๘. ยุทธศาสตร์วิจัยหลักและกรอบเวลา

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ กรอบเวลา ช่วงปีที่ ๑-๒
 ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ด้านการส่งเสริมสังคมสูงวัย กรอบเวลา ช่วงปีที่ ๑-๒
 ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีหลักประกันรายได้ที่มั่นคงและยั่งยืน กรอบเวลา ช่วงปีที่ ๑-๔

๙. ปัจจัยแห่งความสำเร็จของยุทธศาสตร์/กลยุทธ์การวิจัย

- ๙.๑ รัฐบาลให้ความสำคัญกับนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม
- ๙.๒ กระทรวง กรม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมความพร้อมในการดำเนินนโยบาย
- ๙.๓ การสนับสนุนด้านงบประมาณการวิจัยอย่างเพียงพอ
- ๙.๔ การควบคุมคุณภาพและมาตรฐานการวิจัย
- ๙.๕ การพัฒนาศักยภาพและปริมาณนักวิจัยทางด้านสังคมสูงวัย
- ๙.๖ แผนการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

๑๐. แนวทางขับเคลื่อนยุทธศาสตร์/กลยุทธ์การวิจัย

๑๐.๑ สร้างความรู้ความเข้าใจของหน่วยงานและองค์กรภาครัฐให้มีความพร้อมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลังในเชิงบูรณาการร่วมกับนโยบาย ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้อง

๑๐.๒ พัฒนาระบบ กลไก กฎหมาย กฎระเบียบ และการบริหารจัดการยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลังอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๑๐.๓ พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลังอย่างต่อเนื่อง

๑๐.๔ เสริมสร้างบทบาทภาคีนอกภาครัฐสนับสนุนการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลัง

๑๐.๕ ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเพื่การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลัง

๑๑. แนวทางในการติดตามผลการวิจัย

การขับเคลื่อนให้ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านการพัฒนาศักยภาพสังคมสูงวัยให้เกิดภาวะพลพลังบรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีการติดตามและประเมินผลที่ดีควบคู่ไปด้วย โดยใช้การบริหารจัดการระบบวิจัยซึ่งเป็นกลไกในการติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบ ดังนี้

๑๑.๑ การประเมินก่อนดำเนินการวิจัย (Ex-Ante Evaluation) เพื่อวิเคราะห์กลั่นกรองข้อเสนอการวิจัยที่เหมาะสมและสอดคล้องตามยุทธศาสตร์การวิจัย

๑๑.๒ การติดตามผลระหว่างดำเนินการวิจัย (Ongoing Evaluation) เพื่อรับทราบปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานที่เกิดจากการนำยุทธศาสตร์การวิจัยดังกล่าวไปปฏิบัติ ว่าสามารถตอบโจทย์ความต้องการได้อย่างถูกต้องหรือไม่

๑๑.๓ การประเมินผลหลังดำเนินการวิจัย (Ex-Post Evaluation) ของงานวิจัยที่หน่วยงานดำเนินการวิจัยเสร็จสมบูรณ์แล้ว โดยเฉพาะการประเมินผลความคุ้มค่าของการวิจัย เพื่อประเมินผลผลิตและ/หรือผลลัพธ์ของการวิจัยโดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย และเป้าประสงค์/ตัวชี้วัดของยุทธศาสตร์การวิจัย